

ETIENNE COPEAUX, *Tarih Ders Kitaplarında (1931-1993) Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine* (Çeviri Ali Berktaş), İstanbul 1998, 341 s. (metin; s. 1-313+kaynaklar s. 315-331+dizin s. 333-341), Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Eser, Stefan Yerasimos tarafından yönetilen ve 1994'te Paris VIII. Üniversitesi'nde savunulan *"De l' Adriatique à la mer de Chine"/Adriyatik'ten Çin Denizi*'ne başlıklı tarihi-coğrafya dalındaki bir doktora tezinin yeniden gözden geçirilmiş bir şeklidir. Adı geçen kitap Giriş (s. 1-11)'ten sonra üç bölümden oluşmaktadır.

Yazar Giriş'te ders kitaplarının nasıl olması gerektiğini açıklamaya çalışarak, *"ders kitapları birinci sınıf kaynaklardır, çünkü en çok okunan kitaplar arasında yer alır ve sadece yazarların düşüncelerini değil, resmî, yarı-resmî ya da en azından üzerinde uzlaşma sağlanmış bir görüş açısını yansıtır"* (s. 3) demektedir. Yazar'a göre (s. 4) *"Araştırmacı... Yayınları incelenen ulustan rakip(ler) tarafından polemik amacıyla yeniden kullanılabileceğinden, temkinli olmak zorundadır"*. Etienne Copeaux ayrıca eserinde, *"Eğitim Bakanlığı yönetmeliklerini, resmi program tercihlerini, okul kitapları geliştirilmesi yönetmeliği, bu kitaplar üzerindeki resmi denetim biçimlerini ve derecelerini inceleyeceğini"* söylemektedir (s. 5). Etienne Copeaux bunları söylemesine rağmen daha sonra bu görüşlerini unutarak Türk tarih dersi kitap yazarlarını devamlı olarak tenkit etmektedir.

Yazar (s. 6-7): *"Türk tarih dersi kitapları incelendiğinde, Türk tarih anlatımının özgünlüğü hemen ortaya çıkar. Olağanüstü çağın sahnelerle sunulan karmaşık bir anlatıdır bu. Sahne, sözcüğün tam anlamıyla, Adriyatik'ten Çin Denizi'ne kadar uzanırken, bu söylemin üretildiği yer olan Anadolu ise Türk kültürüne ait olmayan kalıntılarla doludur... Bu söylemin betimlemeleri günümüzde herhalde benzeri bulunmayan bir dünya görüşü oluşturmaktadır."* demektedir. Orta Asya'dan itibaren Türklerin birbiri ardına devletler kurarak bir devamlılık göstermeleri elbette dünya tarihinde eşine raslanmayan bir olaydır. Ayrıca bu devletlerin kurulmuş olması olayı, bizim irademiz dışında gerçekleşmiştir ve tarih kitaplarında sadece var olan bir gerçek ortaya konulmuştur. Türklerin tarihlerine sahip çıkmasını, yazar, hangi sebeple garipsemektedir? Yazar burada tarihin bir devamlılık arz ettiği gerçeğini gözden uzak tutmaktadır. Copeaux; Türk Tarihi'nin Orta Asya'dan başlatılmasının yanlış olduğunu ortaya koymak için Fransa'yı örnek göstererek, *"Fransız halkını ortaya çıkaran Keltler, Franklar gibi halkların kökenleriyle pek uğraşmaz. Tarih, aşağı-yukarı bugünkü Fransa'ya denk düşen bir toprak parçasının tarihi olarak algılanmaktadır"* derken, Fransızların hep aynı coğrafyada yaşadıklarını gözden uzak tutmakta ve yanlış olarak farklı coğrafyalarda devlet kuran Türklerin tarihiyle mukayese etmektedir. Bu görüşe göre Yazar Türklerin kökeninin nereden geldiğinin önemli olmadığını, sadece Anadolu tarihiyle ilgilenilmesi gerektiğini belirtiyor. Peki öğrenciler Türklerin bu bölgeye nasıl geldiğini sormayacaklar mı? Türkler Anadolu'da aniden mi ortaya çıkmıştır? Nasıl Müslüman oldular? Bu konular derslerde öğrenciyi öğretilmeyecek mi? Ortaokul kitaplarında görülen Millî Tarih başlığı, Yazar'ın kendi görüşüne uygun olarak sadece aynı toprakta yaşamaya dayalı bir anlamı yüklenmektedir. Ancak (s. 7), *"Millî Tarih başlığı birçok karmaşayı da ortaya koymaktadır... eski Anadolu uygarlıkları sunulurken, Bizans İmparatorluğu'na, ya da Ermeni uygarlığına yer verilmemektedir... Arapların tarihi olan İslam tarihi de bu "millî tarih" in bir parçası olarak görülmektedir"* diyerek bu başlığa da karşı çıkmaktadır. Zaten Yazarın, bütün kitap boyunca ilgilen-

diği konu veya sorular içinde bu üç unsur devamlı olarak yer alıyor; Bizans (Yunan) Tarihi, Ermeni ve Arap Tarihi.

Yazar s. 8'de dikkat çekici görüşler öne sürerek her nedense okuyucuyu Türk ve Türkiye kelimeler üzerinde tereddüte düşürecek ifadeler kullanıyor, "*Türklerin tarihi,... ancak 1923'ten sonra Türkiye denen bir devletin tarihiyle örtüşmektedir... çünkü ya sürekli olarak okuyucuların tanımadıkları topraklara (yani Asya'ya) ya da tamamen Türk niteliğini etnik açıdan- kazanması yakın bir tarihe rastlayan (1922) Türkiye'ye gönderme yapılmaktadır ve yüzyıl başında, özellikle de Sevr Antlaşması'ndan sonra Türkiye'nin meşruiyet temelleri bile rakipleri tarafından tartışma konusu yapılmıştır*". Bu ifadeler Yazarın ya Türk tarihini iyi bilmediğini veya kasıtlı olarak tarihi gerçeklerin çarpıtıldığını göstermektedir. Türk kelimesi yüzyıllardan beri kaynaklarda kullanıldığına göre neden Türkiye (veya Anadolu) Türk niteliğini etnik açıdan 1922'den itibaren kazanmış olsun?. Öte yandan XII. ve XIII. yüzyıllarda Fransızlar başta olmak üzere batılı kaynaklar Anadolu'yu *Turchia* terimiyle ifade etmektedirler. Bu bakımdan Yazar'ın 1923'ten sonra Türkiye denilen bir devlet ortaya çıkması gerektiği ifadesi de doğru değildir (*Turchia* için bk. C. Cahen, *Pre-Ottoman Turkey*, London 1968, s. 145.; E.A. Zachariadou, *Trade And Crusade Venetian Crete And The Emirates of Menteshe And Aydın* (1300-1415), Venice 1983, s. 117-121). Türkiye'nin meşruiyet temellerinin tartışma konusu olduğunun ileri sürülmesi, hâlâ bir Türk Devleti'nin varlığına tahammül gösteremeyen yazar ile Avrupalı ve içimizdeki bazı sözde aydınların görüşüdür. Hürriyet Gazetesi başyazarı Ertuğrul Özkök de bu düşüncesini dile getirmiştir, "*Belli ki bazı Batılı dostlarımız Cumhuriyetin kuruluşunu ve Lozan'ı hâlâ hazm edememişlerdir* (Hürriyet, 4 Kasım 1998)".

Yine Yazar'a göre, "*Türklerin etnik tarihi, bakışları durmadan doğuya (yani Asya'ya) çevirmektedir; yüzyıl önce yeniden keşfedilen bu tarih önce Kemalist milliyetçilik, sonra da aşırı milliyetçilik tarafından kullanılmıştır; bugün Sovyet İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra, yeniden işlenmiştir*". İnsanların geldikleri yerlere ilgi duymaları tabiidir. Hele orada hâlâ aynı dili konuşan ve aynı kültüre sahip insanlar yaşıyorsa. Amerika'da yaşayan zenciler bile köklerini Afrika'da aramaktadırlar, kaldı ki onların ataları Batılılar tarafından zorla ve köle olarak buldukları yerlere götürüldüler. Bugün Fransa'daki Kuzey Afrikalıların kendi tarihî geçmişlerini Afrika'da aramaları suç mu sayılıyor? Türkler de Asya'dan belirli nedenlerle ayrılarak, sadece Anadolu'ya değil Avrupa'ya, Kuzey Afrika'ya ve Hindistan'a göç ederek buralarda devletler kurdular. Bu olaylar tarih boyunca da devam etti. Türklerin bu olayların tarihini veya Asya'daki Türk Cumhuriyetlerini incelemesi neden aşırılık oluyor? Ayrıca Türkiye Asya'da kimleri tehdit etmektedir? Yazar ima yoluyla belirttiği bu sözleri açıkça ifade etmelidir. Öte yandan Asya'daki Türk Cumhuriyetleriyle iktisadî ve kültürel yönlerden ilgilenen başka devletler de bulunmaktadır. Bu devletlerin Asya'daki varlıkları ve orada ne aradıkları ise eserde hiç yer almıyor.

Yazar s. 8'de, "*Türklerin özel bir bağlılık hissettikleri üçüncü bir toprak parçası daha vardır: Kur'an'ın indiği halkın toprakları, büyük çoğunluğu Müslüman olan Türklerin kutsal bir saygı besledikleri Arap-Müslüman sahası... son olarak da güncel bir ideoloji olan "Türk-İslam Sentezi"nin Türklerin başına geçirmek istediği İslam dininin yayıldığı geniş coğrafya yer almaktadır*" görüşünü ileri sürüyor. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi büyük çoğunluğu Müslüman olan Türklerin İslâm dinini nasıl kabul ettiklerini incelemeleri ve öğrenmelerinden doğal birşey olmaz. Öte yandan Türklerin İslâm dininin yayıldığı geniş coğrafyanın başına geçmek gibi bir ideolojisi de yoktur. Türkiye Cumhuriyeti Atatürk'ün söylemiş olduğu, "*Yurtta sulh cihanda sulh*" ilkesini benimsemiş ve kendi toprak bütünlüğünü Misak-ı Milli sınırları içinde kabul etmiştir.

Eserin I. başlığı, "Geçmişin Yeniden Keşfi" (s. 13-90)'dir. Burada 1. bölüm; Tarihte Darbe: Kemalist Tarih Yazımının Doğuşu (s. 15-38) başlığını taşıyor. Yazar'a göre (s. 15), "... Osmanlı

İmparatorluğu zaten daha eskiden bir yergi kampanyasının hedefi durumundaydı... Türklerin Anadolu'daki varlıklarının meşruluğu bile tartışma konusu yapılmış ve geldikleri yere, Orta Asya'ya sürülmelerini isteyen sesler yükselmişti". Yine Türklerin Anadolu'daki varlığının meşruluğu burada da söz konusu ediliyor. Etienne Copeaux 15. sahifede bir paragrafa şöyle başlıyor, "Ermeni kitle katliamının...". Bu olayın bir tehcir hareketi olduğu yazılıp ispat edilmesine rağmen bu yazar da Türkleri suçlayanlar kervanına katılıyor. Yazar bize aykırı gelen bir terimi de Rusya'dan kaçıp gelen söz gelişi; Ahmet Ağaoğlu ve Yusuf Akçura gibi Türkler için kullanmaktadır; Türkdil sığınmacı. Bu terim daha sonra Asya (Türkistan)'da yaşayan Türkler için de geçerlidir. Yani bu insanlar Türkçe konuşuyor ama yazar tarafından Türk sayılmıyorlar. Peki bu insanlar hangi soydan geliyorlar?

I. Bölümdeki bir alt başlık; Mustafa Kemal'den önce Türkçü Tarih Yazımı (s. 11-13)'dir. Yazar burada 1870'lerden itibaren Osmanlı Devleti'nde başlayan Türklük bilincini ele alarak, bunu Avrupalıların başlatıldığını ileri sürüyor. Ona göre; Türklük bilincini ilk başlatan İstanbul'a sığınmış ve Mustafa Celaleddin ismini arak Müslüman olmuş bir Polonyalı göçmen Constantin Borzecki'dir. İkinci kişi ise yazarın memleketlisi bir Fransız Leon Cahun (1841-1900)'dur. Hatta bunların yapıtları Atatürk'ün dikkatini çekmiştir. B- Türk Tarih yazımının uyanışı (s. 22-31) adlı kısma göre; bu uyanışta Türkdil sığınmacı Ahmet Ağaoğlu, Yusuf Akçura, Zeki Velidi Togan'ın yanı sıra Ahmet Mithat, Necip Asım, Ziya Gökalp gibi aydınlar rol oynamıştı. Daha sonra da bir "Bir Sentez yeri: Türkiyat Enstitüsü" ve Fuad Köprülü Türk aydınlarıyla dış Türkleri bütünlüştürmüştür.

Birinci bölümün ikinci kısmı, II. Atatürk ve Tarihîn İdeolojileştirme Süreci (s. 31-53) başlığı altındadır. Yazar bu kısımdaki alt başlıklardan birine "1919-1922 Çalkantılarının Tarih Yazımı Alanındaki Sonuçları"na başlarken (s. 31), baştanberi sinsice satırları arasına soktuğu Türk düşmanlığıyla ilgili cümleleri ısrarla tekrarlamakta ve Atatürk dönemini kötülemektedir, "Yeni Kemalist Türkiye, yeni toprak bütünlüğünü sağlamlaştırmaya girişir: Aruk üç kutaya yayılan imparatorluk yoktur; etnik özellikler Hıristiyan toplumların, kimi zaman en kökten yöntemlerle yok edilmesi ya da sürülmesi sonucu değişmiştir... Kemalistler yeni cumhuriyet için "Türkiye" ismini seçerler ve böylelikle önceki on yılların etnik siyasetini onaylayıp sürdürdüklerini gösterirler". Daha önce de belirttiğimiz üzere "Türkiye" terimi Anadolu için XII ve XIII. yüzyıllardan itibaren kullanılmıştı. Öte yandan Yazar'a göre, "Dönemin tarih yazımı vurguyu Asyalı kökenler üzerinde yapıyordu; ancak Yunanlılar ve Ermeniler de Anadolu üzerinde vatanları olarak hak iddia ederlerken, bu uzak kökleri (yani Asya geçmişini) öne çıkarmak riskli bir girişimdi... Kısacası, Ermeniler katledildikten (1915) ve Yunanlılar yenilip sürüldükten sonra (1922), onların toprak istemlerinin tüm tarihsel dayanaklarını ellerinden almak ve Anadolu'nun Yunan ya da Ermeni olmadan önce Türk olduğunu kanıtlamak zorunluydu... (Bunun için de) Hitilere de Türk atalar bulmak ve bu ataların Hitit uygarlığı gelişmeden önceki bir çağda batuya göç ettiklerini varsaymak gerekiyordu" (s. 32).

Bundan sonra eser şöyle devam ediyor; ırkçı Antropoloji ile Kemalizm arasında bir buluşma gerçekleşmiş ve Avrupalı antropologlar Türkiye'de önemli etki yapmışlardı. Avrupalılar içinde Cenevre Üniversitesi Rektörü Eugene Pittard Kemalistlerin gözdesi olmuştu. Hatta Afet İnan antropoloji dalındaki doktora tezini 1939'da Cenevre'de onun yönetimi altında hazırladı. Yazar'a göre (s. 35), "Atatürk döneminde artık tarih devletleştirilmiştir. Ayrıca İslam Ansiklopedisi'nde Atatürk diye bir madde bulunması hem çok çelişkili, hem de çok anlamlıdır". Yazar bu sözleriyle her hâlde Atatürk'ü Müslüman bir lider olarak kabul etmemekte, bu nedenle de onun İslâm Ansiklopedisi'nde yer almasını garipsemektedir. "Tarihîn devletleştirilmesi 26 Nisan 1930'da Türk Ocakları altıncı kurultayında Afet İnan, Sadri Maksudi (Arsel) ve Reşit

Galip'in bildiriyle başlamıştır. Resmi akademik söylem bu mirası sahiplenmeyi sürdürmüştür. Nitekim 1973'te Uluğ İğdemir kitabında (kendisi Türk Tarih Vakfı başkanıydı) bu konuşmaları yorumuz ve aynen vererek dönemin temel niteliğinin altını çizmektedir". Ancak Uluğ İğdemir Türk Tarih Vakfı Başkanı değil, TÜRK TARİH KURUMU sekreteri idi.

I. Bölümün III. alt başlığı "Türk Tarih Tezi" (s. 37-53)'dir. Bu kısımda önce Kemalist dönemde önemli rol oynayan Türk ocaklarından ve burada ön plâna çıkan şahsiyetler söz konusu ediliyor, "Heyetün tarihsel araştırmalar konusunda ilk yapıtı, 1930 sonunda yayınlanan ve *Türk Tarihinin Ana Hatları* ismini taşıyan kalın bir kitaptır". Bu sırada Türk Tarih Tetkik Cemiyeti (TTTC) kuruldu. "Türk Ocakları kapalı ve yerlerine rejimin doğrudan desteklediği bir kurum gelmişti. Mustafa Kemal, Kemalizmin dışında ve ondan önce doğmuş can sıkıcı bir kurumdandan kurtulmuş oluyordu. Bu, Türkiye'deki entellektüel yaşamın mutlak denetim altına alınması sürecinde önemli bir aşamadır... TTTC'nin ilk girişimi yeni okul kitapları yazılması oldu... Dört cilt Temmuz sonunda hazırıldı ve 1931 sonbaharında kullanılmaya başladı... Tarih'teki darbe tamamlanmıştır". Yukarıda yaptığımız alıntılardan anlaşıldığına göre, Yazar açıkça söylemese de Atatürk'ü bir diktatör olarak nitelemekte, bunu da o dönemde Türkiye'deki entellektüel hayatın mutlak denetim altına alındığını öne sürerek göstermektedir. Daha sonra yazar tarih tezlerinin içeriğini somut olarak hissettirebilmek için ortaokul tarih kitabının birinci cildinden bazı alıntılar yapmaktadır (s. 42-44).

Etienne Copeaux 1932'deki Birinci Tarih Kongresi'ni, bilimsel düzeyde gerileme olarak kabul ediyor. Örnek olarak da "Türkdil Asya" üzerine birçok eser vermiş olan Rus profesör V.V. Barthold'a yapılan hücumları gösteriyor. Buna itiraz eden Zeki Velidi Togan Türkiye'den ayrılarak Viyana'ya gitmiş, ancak 1938'de geri dönerek kültür iktidarının temsilcisi olmuştur. Kongre'den sonra 1936'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi açılmış ve 1940'da verdiği mezunlar arasında "Türk-İslam Sentezi"nin ideoloğu İbrahim Kafesoğlu ve M. Altay Köymen de vardı (s. 48-49). Bu bölümün son konularından biri ise "Güneş Dil Teorisi" (s. 49-51)'dir.

I. Bölüm, "Türk Orientalizmi: Özerklik mi, Batı Vesayeti mi?" başlığı altında sona eriyor (s. 51-53). Yazar'a göre, "... Kemalist dönemin kültürel hareketi Türk biliminin özleştirilmesi yönünde bir girişim görüntüsü vermektedir; ama gerçekte, tüm bu bilim pek çoğu kuşku ve bazıları sapıtılarak kullanılmış Batılı çalışmalara dayanmaktadır. Ancak Türkiyat Enstitüsü'nün sonra da Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin kuruluşunun, orta vadede, yeni bir tarihçiler, etnologlar ve dilbilimciler kuşağı yaratılması sonucunu vereceği ve böylece 1960'ların ve daha sonrasının çalışmalarının Türk Tarih araştırmalarını kaynak gösterme olanağını buldukları vurgulanmaktadır". Ancak yazar burada bir hususu, kökü çok eskilere giden İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ndeki bilim adamlarının bu konulardaki katkılarını ihmal etmiştir.

İkinci Bölüm, "Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine" başlığı altındadır (s. 54-77). Bu bölümün birinci başlığı I-"Hümanist" Tepki ve "Türkçü" Karşı-Tepki (s. 54-56)'dir. Yazar'a göre, "Atatürk'ün 1938'de ölümünden sonra "hümanist" adı verilen ve Kemalist tarih yazımına gizli-gizli karşı çıkıp (ama Kemalizmi inkâr etmeden) Batı okulu ile bütünleşen bir tarih yazımının yükselişine tanık oluyoruz. Bu "hümanist" akıma tepki gösteren ideologlar, seçkinlerin batıcılığı eleştirmişler ve Türk tarihinin Aşyalı ve Müslüman özelliklerine dayanarak Türk-İslam sentezi akımını yaratmışlardır. Hümanist akımın öncüsü klâsik Yunan çağı uzmanı, tarihçi Arif Müfit Mansel'dir. Yeni bir kültürel akım, Anadolu kültürünün gerçek kaynağını Grek-Latin uygarlığında görmektedir. Böylece lise birinci sınıf tarih programı neredeyse tamamen Yunan ve Roma uygarlıklarına ayrılmıştır. Ancak aynı dönemde 1939'da Maarif Bakanlığı, Müslüman uygarlığı hakkında daha Türkçü bir bakışa sahip ve Türk-İslam sentezi için ortam hazırlayan İslâm

Ansiklopedisi'ni çıkarır" (s. 55). Fakat yazar burada bir hataya daha düşüyor. Tamamen ilmi bir yayın olan İslâm Ansiklopedisi önce Avrupalılar tarafından çıkarılmıştır. Hâlen ikinci baskısı da Avrupa'da devam etmektedir.

Yazar'a göre; hümanist akıma Türkçü tepki 1961'den sonra Türk Kültürü'nü Araştırma Enstitüsü (TKAE)'nin kuruluşuyla ciddi boyutlar alır. Buna ilave olarak İbrahim Kafesoğlu 1970'de Aydınlar Ocağını kurar. "Hümanist hareket bazı okul kitaplarıyla 1986'ya kadar sürer, sonra yerini "millî kültür"e, Kemalizm, milliyetçilik ve İslam arasında bir sentez oluşturan yeni tarih görüşüne bırakır". Daha sonra yazar Aydınlar Ocağını (s. 57-63) ele alıyor ve "Milliyetçi çevrelerin "hümanizm"e öfkesi, yarım yüzyıl sonra hâlâ sönmüş değildir" diyerek bunu tarihci Abdülkadir Donuk'un sözleriyle ispatlamaya çalışıyor. Etienne Copeaux çeşitli yazarlara dayanarak (s. 59), Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu (AKDTYK)'nin kurulmasıyla Aydınlar Ocağı ideolojisinin 1983'ten itibaren resmîleştiğini öne sürüyor. Ayrıca yine Atatürk sevgisini şu sözlerle iğneliyor, "Bu kültür kurumunun adını Atatürk'ten aldığı ve 1980 darbesinden sonra Mustafa Kemal kültürünün yeniden güçlendirildiğini unutmayalım".

Bu bölümdeki başka bir başlık, III-Türk-İslam Sentezinin Bir Kuramcısı: İbrahim Kafesoğlu ve Milli Kültür" (s. 63-72) şeklindedir. Yazar, Kafesoğlu'nun hayatı hakkında kısaca bilgi verdikten sonra görüşlerini; Yayınları, Milli Kültür İdeolojisi, "Cihan Hakimiyeti" Fikri, Selçuklular, İbrahim Kafesoğlu'na göre Türk Milliyetçiliği, Panturanizm sorunu gibi başlıklar altında inceliyor. Yazar'a göre, "IV-Türk-İslam Sentezinin İfade Yerlerinden Biri: TKAE (s. 72-77)'dür. Bu enstitü "Aydınlar Ocağı ve Türkiye Gazetesi ile birlikte, Türk-İslam sentezinin en önemli taşıyıcılarından biridir".

I. Kısımın sonu üçüncü bölüm ile noktalanıyor; Tarih Dersi Söyleminin Üretildiği Kurumlar (s. 78-90). Bu bölümün ilk başlığı; I. Eğitim Örgütünün Kuşbakışı Görüntüsü (s. 78-86) şeklindedir. Adı geçen başlıkta ilk olarak Talim Terbiye Kurulu inceleniyor ve eserde konu şöyle takdim ediliyor: A- Bakanlık İçinde Bakanlık: Talim ve Terbiye Kurulu. Yazarın Talim ve Terbiye Kurulu hakkındaki görüşü şöyle özetlenebilir, "esas olarak eğitimin, programların, pedagojik sorunların düzenlenmesine yönelik bürokratik bir denetim mekanizmasına dönüşür. Okul kitaplarının programlara ve devlet ideolojisine uygun olup olmadıklarına karar verir."

Yazar s. 80'de Talim ve Terbiye Kurulu ile ilgili görüşlerine devam ediyor, "Talim ve Terbiye Kurulu'nun onayını almamış hiçbir ders kitabı devlet okullarında okutulamaz... Bugün Talim ve Terbiye Kurulu'nun izni önemli bir anlam da içermektedir; pazar milyonlarca öğrenciye çıkmıştır ve resmi zorunluluklara uymak hem yayıncıların hem de yazarların çıkarınadır; son yıllarda bu resmi baskı öyle artmıştır ki, tüm kitaplarda başlıklar ve alt-başlıklar ayıdır ve bazı önemli derslerin metinleri bir kitaptan diğerine hiç değişmemektedir. Okul söylemindeki bu tektipleşme özellikle, çok sayıda yayıncı ve yazar olmasına karşın, tarih dersi kitaplarında belirginleşmektedir." Yazarın bu ifadesinde bir ölçüde hakikat payı vardır. Ancak bazı eksik noktalar bulunmaktadır. Artık özel yayınevleri de, Talim ve Terbiye Kurulu'nun denetiminden geçtikten sonra kitap basturabilmektedir.

Bir okul kitabı yazarı ve bir öğretim üyesi olarak, burada sırası gelmişken belirtmek istediğim bir nokta, Talim ve Terbiye Kurulu'nun ders kitaplarını inceleme hususudur. Adı geçen Kurul bir kitap hakkında eğer eksikleri varsa inceleme raporunu bir kere ve tam olarak yazmalıdır. O raporda istenilen düzeltmeler yapıldıktan sonra, ikinci üçüncü kere yeniden eksikler görülerek değişik raporlar yazılması bu kurumun işleyişinde veya yönetmeliğinde bir takım hatalar olduğu şüphesini uyandırmaktadır. Öte yandan Müfredat programlarını hazırlayan Bakanlık temsilcileri konuyla ilgili kitaplar yazarak öteki yazarların önünü kesmekte, hem hâkim hem

savcı rolü üstlenerek ortaya garip bir durum koymaktadırlar. Fakat basılan kitapların uymakta zorunlu olduğu bir husus vardır, o da Müfredat programlarıdır. Burada başlıklar ve alt başlıklar bile aynıdır. Talim ve Terbiye Kurulu hazırlanan ders kitabının Türkçesine, noktasına ve virgü-lüne kadar karışmaktadır. Kitabınıza yeni bilgileri dahi zorlukla koyabilirsiniz. Pazardan siz de bir pay kapmak istiyorsanız Müfredat programına ve Talim ve Terbiye Kurulu'nun kararlarına uymak zorundasınız. Kitaplarda tektipleşmenin nedeni budur. Nitekim yazar da bir ölçüde söylediklerimizi kabul etmektedir." ...ama devletin katı denetimi gerçek bir çeşitlenmeye izin vermemiştir..". Ancak yazar bu gerçeği bilmesine rağmen eserinde biz kitap yazarlarını devamlı olarak tenkit etmekten geri kalmamıştır.

B. Programların içeriği (s. 80-86) başlığı altında yazar, 1950-1960 Demokrat Parti iktidarda iken, "Bauya yaklaşmak için onun tarihini öğrenmek gerektiği düşünülür" şeklinde bir ifade kullanarak şöyle diyor, "Böylece tarih eğitiminde yeni bir dönem başlar; O dönemde Niyazi Akşit ve Emin Oktay tarafından hazırlanan tarih dersi kitaplarının bir cildi klâsik Antikçağa ayrılmıştır, ilginç bir tepki söz konusudur, çünkü dizinin toplam 762 sayfası içinde Türklerin tarihine yönelik olanlar 300'ü bile bulmaz." Yazar'a göre; 1976'da İbrahim Kafesoğlu'nun ders kitapları "Hümanizm"e bir tepkidir. Bu kitaplarda 500 sayfanın 300'den fazlası Türklere ayrılmıştır. Yazar Müfredat programlarıyla ilgili görüşlerini açıklamaya devam ediyor, "1980 darbesinden sonra, 1983'te yeni bir program gündeme gelir ve tarih derslerinin doğrultusunu açıkça Türkçü ve Müslüman bir yöne kaydırır; 1983 programı temelden sorgulanması yapılmadan, 1993'te değiştirilmiştir".

Yazarın dikkatsizliği s. 84'teki tabloda da kendini gösteriyor. Etienne Copeaux (s. 85) tabloyu verdikten sonra "1994'te ise terazi bir kez daha İslam tarihinden yana eğilir ve İslamî geçmişe eski Türklerin tarihinden daha çok yer ayrılır." demektedir.

Öte yandan konulara göre kitaplardaki oranlar da Talim ve Terbiye Kurulu tarafından tespit edilmektedir. Buna göre; Antikçağ yüzde 30, Türk Tarihi yüzde 40, İslâm Tarihi yüzde 30 olmalıdır. 1990 sonrası basılan kitaplarda iki aykırı örnek dışında Antikçağ'ın oranı yüzde otuzlarda kalmaktadır. Öte yandan 1994'te terazi bir kitapta İslâm Tarihi'nden yana eğilmiştir. O da Millî Eğitim Bakanlığı'nın yayınladığı ve Prof. Dr. K.Y. Kopraran'ın koordinatörlüğünü yaptığı kitaptır. Diğerlerinde eski Türklere ait oran yüzde 40 civarındadır. Bu bakımdan bir örnek genelleştirilemez. Yazarın bizleri ilgilendiren görüşleri de demagojiden ileri gidemez.

II. Yazarlar (s. 86-90) başlığı ile Etienne Copeaux tarih kitapları müelliflerini ikiye ayırmaktadır. A. Eğitim dünyasındaki yazarlar şöyle açıklanıyor; Emin Ali (Çavlı), Niyazi Akşit-Emin Oktay, Kâmil Su ve Faik Reşit Unat, Ferruh Sanır ve T. Aral. B. Üniversiteliler ise; İ. Kafesoğlu, M.A. Köymen, F. Sümer, E. Merçil, A. Mumcu ve H.D. Yıldız olarak veriliyor. Üniversiteliler arasında hasbelkader bir dizi yöneticisi olarak bizim de isimimiz geçmektedir ve hakkımızda bazı bilgiler verilmektedir (s. 85-90). Ancak bu bilgiler içinde bazı yanlışlar görülmektedir. Ben hiç bir zaman İstanbul Edebiyat Fakültesi rektör yardımcısı olmadım. Zaten böyle bir müessesesi yoktur. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Dekan yardımcısı idim. Ayrıca, İstanbul Üniversitesi'nde mütevellî heyeti diye bir müessese hiçbir zaman mevcut olmadı. Dolayısıyla ben de mütevellî heyeti üyesi olamam. Öte yandan benim için şöyle diyor, "Erdoğan Merçil'in şahsında da, Türk-İslam sentezinin tarih görüşünün temelini oluşturan, Ortaçağ Türk tarihi ile çok ilgili bir başka kültürel iktidar temsilcisini buluyoruz". Neden kültürel iktidar temsilcisi olduğunun sebebini de anlamış değilim. Arkadaşlarımla telif etmiş olduğumuz tarih kitapları bir özel yayınevi adına yazılmıştır. Eğer müfredata, Talim ve Terbiye Kurulu'nun yönetmeliklerine uygun olarak bir özel yayınevi adına yazılan kitaplarda kültürel iktidar temsilcisi sayılıyorsak, Etienne Copeaux da Türkiye'deki malûm çevrelerin temsilcisidir ve tarafsız değildir. Rahmetli

arkadaşım Prof. Dr. H.D. Yıldız da Marmara Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi rektörü değil, dekanı idi. Daha sonra aynı üniversitenin rektörü olmuştu. O da özel bir yayınevi adına ders kitabı yazmıştı. Yine benimle ilgili yanlış bir beyan; Türk Tarih Kurumu yönetim kurulu üyesi olduğum şeklindedir. Ancak AKDITYK'nın yönetim kurulu, Türk Tarih Kurumu'nun "yürütme kurulu" vardır. Bunun yanı sıra yazar, bizler için; yukarıda saydığımız beş dizi yöneticisinin beşi de Devlet ile Üniversite arasındaki sentezi kişiliklerinde somutlaşturmaktadır" demektedir. Özel yayınevi adına kitap yazmakla, devlet ile üniversite arasındaki sentez kişiliğimde nasıl somutlaşmıştır, anlayabilmiş değilim. Millî Eğitim Bakanlığı adına ders kitabı yazmış olsaydım, yazarın bu sözleri belki geçerli olabilirdi. Ayrıca Üniversite ve TTK'nda yapmış olduğum görevlerin kitap yazımıyla hiçbir ilgisi yoktur. Bir özel yayınevinin ders kitabı yazmak teklifi geldiği sırada zaten Edebiyat Fakültesi Dekan yardımcısı idim. Türk Tarih Kurumu yürütme kurulu üyeliği ise asil üyeler arasından üç yılda bir seçimle olmaktadır.

Yazar'ın bundan sonraki büyük başlığı II. Türk Kimlik Söyleminin Zaman Yazımı (Kronografi) (s. 91-197) şeklindedir. Burada IV. Bölüm; İdeolojik Yuvalar Ya da Kemalizmin Açık İfadesi (s. 93-115) başlığını taşıyor. Buradaki ilk alt başlık I. Tarih Öğretimi Önüne Konan Hedefler (s. 93-97)'dir. Yazar bu alt başlık içeriğinde, öğretmenlerin dersi nasıl öğretip uygulayacağı ve tarih öğretiminin hedeflerini açıklamaya çalışarak, "1948 ile 1987 arasındaki benzerlikler çarpıcıdır ve Kemalizmin doğuşundan itibaren egemen olan ideolojik sürekliliği yansıtmaktadır." demektedir.

II. Ders Kitaplarının Dış Düzenağı: Kapaklar ve Kapak Süslemeleri (s. 97-99) alt başlığı ile başlayan kısımda yazar okul kitaplarında ideolojik ölçütlere uygunluğu doğrulayan bir "Kemalist düzenek" yer almaktadır diyerek bunları şöyle açıklıyor; 1) Kitabın başında; İsklâl Marşı metni, Türk bayrağı, bir Atatürk resmi, Gençliğe hitabe metni. 2. Kitabın sonunda; Öğretmen marşı metni, bölge bölge günümüz Türkiye haritası, 1993'ten beri Türk dünyası haritası. Yazar bunların hepsine bir anlam veriyor ve "Gençliğe hitabenin okul öğrencileri tarafından anlaşılmasına olanak yoktur... modern Türkçeye çevrilsse yitirebileceği bir etkiye ve yoğunluğa sahiptir" demektedir. Öte yandan yazar, "Türk toplumunun bazı kesimlerinde yol ukayıcı bir etken olarak görülen Kemalizmden bir bıkkınlık gözlenmekte... Ancak dinî hareketin gücü artık çatışmalara... yol açmakta ve Kemalist tarih anlayışı giderek açık açık reddedilmektedir" yorumunu yapıyor. Bu olayların tarih kitaplarının yazımıyla ilgisini anlamak mümkün olmamakta, bilakis yazarın hangi görüşte olduğunu göstermektedir. Yine yazarın, Kemalist düzendeki tarih kitaplarının II. Abdülhamid dönemindeki bir uygulamaya benzetmesi, bu konuda ön fikirli olduğunun bir göstergesidir.

III. Ders Kitaplarının Giriş Bölümlerindeki İdeoloji (s. 99-108). Yazarın bu kısım için söyledikleri, onun ifadesiyle şöyle özetlenebilir, "Formüllerin sayısı sınırlıdır ve üç ana eksen etrafından dönmektedir. Savunma ağırlıklı olan bir tanesi, tehlike karşısında uyanık bulunmaya çağırır; iradeci olan ikincisi Türk gururunu, ulusun büyüklüğüne duyulan inancı dile getirir. üçüncüsü hem girişlerde, hem kitaplarda hâlâ varlığını koruyan Kemalist düşüncedir". Bu kısımda s. 103 not. 23'te zikri geçen kitabımızla ilgili sayfa numarası 8 değil 18 olacaktır. Yazar, Uyarılar ve Uyanıklık (s. 104-107) başlığı altında şu ifadeleri kullanıyor, "1986'dan sonra, ortada hiçbir dış düşman tehdidi yokken, söylenen bu sözlerin hedefi uyanıklık ruhunu ayakta tutarak birliği sürdürmek olmalıdır... milliyetçi söylemde düşmandan söz etmek her zaman sonuç alıcı bir yoldur... O halde, ders kitaplarının bir görevi de güdümlü iç düşmana karşı kuşkuyu uyanık tutmaktır. Tarihin incelenmesi neredeyse bir ulusal savunma sorunu, kutsal bir görev düzeyine yükseltmiştir". Bu ifadeler yazarın özellikle Türkiye'nin komşularıyla ilişkilerini kasıtlı olarak

gözü ettiğini göstermektedir. İç ve dış tehditlere karşı toplumu uyanık tutmak her tarihçinin görevi olmalıdır.

IV. Kemalist Girdiler: Anlatımdaki Anakronizm (s. 108-115), başlığı altındaki kısımda yazar, ders kitaplarındaki Atatürk'ten yapılan alıntılara karşıdır ve bunları "insan yetkili makamlar tarafından koydurtuldukları izlemine kapılmaktadır" diyerek ilâve ediyor "o halde ince eleyip sık dokuyan bir idarenin, kendileri de rejimin resmî şahsiyetleri olan yazarlara, ders kitaplarına belli alıntıları koymaları için dayatmada bulunacağı düşünülebilir mi?". Yazar bu düşüncesiyle demagoji yapmakta, üçü rahmetli olmuş beş öğretim üyesini rejimin adamı olmakla suçlamaktadır. Siz bir lise ders kitabı yazıyorsanız, Milli Eğitim Bakanlığı'nın Orta Öğretim Kurumları Tarih programına uymak zorundasınız. Etienne Copeaux'un üniversiteliler arasında zikrettiği yazarların hepsi özel yayınevleri için kitap yazmışlardır. Bu bakımdan adı geçenlerin ders kitaplarında idarenin bir dayatması düşünülemez. Üniversiteye yıllarını vermiş öğretim üyelerini rejimin resmî şahsiyetleri olarak vurgulamak en azından saygısızlıktır.

Lise kitabımızda Türklerin kazandıkları zaferlerle, yani bir anlamda "Tarih tekerrürden ibarettir" deyişimiyle ilgili olarak yaptığımız bağlantıları yazar tamamen sapıtarak şöyle yorumluyor (s. 111-112, "Alparslan gibi Peygamberlik düzeyine yaklaşmış insanlar (Mustafa Kemal'in) gelişini haber vermişler ve önemli olaylar onun ileride başaracağı işlerin ön işareti olmuştur. Yazarların niyeti bu olmasa da insan ister istemez vahiy tarihini kapatan son peygamber Muhammed ile bir karşılaştırma yapıldığı izlenimine kapılmaktadır". Bizim ifademizde ne Alparslan'ın peygamberliğinden ne de bu Selçuklu sultanının Hz. Muhammed ile bir karşılaşması vardır. Böyle bir yorum da hiçbir zaman olamaz. Yazar s. 112'de yine Atatürk ile özdeşleşmeleri zikrederek bunların bürokrasinin dayatmasıyla kitaplara konulduğu izlenimi verdiğini öne sürüyor. Daha sonra da Kemalist tarih anlayışıyla ilgili yorumlarına devam ediyor; "Başka bir deyişle, bir ders kitabında hiçbir görünür ideolojik belirti olmasa da, okuyucuya ortak bellek yapısı aktararak, kimlik söylevi işlevi korunur". Bize göre, ders kitaplarında anlatılan olaylar tabii ki, Türk milletinin ortak tarihidir. Ortak geçmiş yok olduğu taktirde millet olma özelliği de kayboluyor ki, yazarın da istediği budur.

Beşinci bölümün başlığı, Kurucu Olaylar: İslamiyetten Önce Türkler (s. 116-148)'dir. Bu bölümdeki alt başlıklar şu şekilde sıralanıyor; I. Göçler Ya da Köken (s. 117-124), II. Orhun Yazıtları ve Eski Türklerin Yüceltilmesi (s. 125-146), III. Asya, Kurucu ve Temel Bir Sözcük (s. 146-148). Yazar zaman zaman bu bölümde bizim ders kitabımızla ilgili atıflarda bulunmakta, ancak sayfa numarası vermemektedir, söz gelişi bk. s. 124 not. 19. Bu da onun ilmi usulleri yeterince bilmediğini göstermektedir. Ayrıca, ilerde göreceğimiz üzere, tarihçi olmayan bazı yazarlar eserde tarihçi olarak zikrediliyor.

Altıncı Bölüm, Kurucu Olaylar: İslam'ın Bayraktarları (s. 149-197) başlığını taşıyor. Buradaki birinci alt başlık I. İlk Müslüman Türk Devletleri: Senteze Doğru (s. 149-158)'dur. Yazar bu bölüme, "Türk-İslâm sentezinin ilk kez, 11. ve 12. yüzyıllarda, Türklüğün, İslamiyetin ve günümüz Türkiye toprağının buluşmasıyla gerçekleştiği düşünülmektedir. Türkler, Göktürk kültüründen bu ilk buluşmaya kadar, yavaş, yüzyıllar süren bir akış içinde batıya doğru yer değiştirirler. Bu sentez sürecinin başında yer alan Arap dünyası ve İslamiyet'le buluşma, Türklerle "yeni vatanları" Anadolu'nun kapılarını açan Malazgirt Savaşı ile (1071) tamamlanmıştır" cümleleriyle başlıyor. Yazarın Arap dünyası ve İslamiyet'le buluşmanın Malazgirt Savaşı ile tamamlandığı yorumuna nereden ulaştığını anlamak mümkün görünmüyor. E. Copeaux, Tolunoğulları ve İhşidiler'in de katılmasıyla, "İlk Müslüman Türk devletleri tanımlanmış olur" dedikten sonra yine Kemalist girdiler peşindedir. Ona göre (s. 150), "İlk Kemalist girdiler ancak 1989'da görülecek ve artık Türk-İslam sentezinden çok "Kemalist-İslamcı" sentezden söz etmek gerekecektir".

Yazar s. 157 not. 25'te alıntı yaptığımız bir cümle için kaynak göstermemizi istiyor. Artık ortaöğretim ders kitaplarında da kaynak göstermeye başlarsak vay halimize. Medrese sisteminin Gazneliler ve Karahanlılar devrinde ortaya çıktığı ve İslâm dünyasında Selçuklular devrinde yaygınlaştığı bilinen bir gerçektir. Bunun için kaynak göstermeye zaten ihtiyaç yoktur. Yazar pek ortaçağ tarihinden anlamadığı için olsa gerek kaynak göstermemizi istiyor.

Bu kısmın başlıklarından biri de, II. Malazgirt ya da İkinci Vatan: Sentez (s. 158-180)'dir. Başlıktan anlaşılacağı üzere bu kısımda Malazgirt Savaşı ve Türklerin Anadolu'yu vatan kabul etmeleri çeşitli yönleriyle ele alınarak okul kitaplarında ve araştırma eserlerde nasıl işlendiği üzerinde duruluyor. Bu arada yazar s. 162'de, "Okul kitaplarındaki Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun haritalarında, imparatorluk Abbasi topraklarından ayırt edilmemekte, Abbasi topraklarının da sanki Türklerin 11. yüzyıldaki gelişlerinden önce böyle bir devlet yokmuş gibi haritası bulunmamaktadır" diyor. Ancak yukarıda da söylediğimiz üzere yazar ortaçağ tarihini pek bilmiyor. Bu sırada Abbasi toprakları zaten Büveyhî Devleti'nin idaresinde idi. Abbasi halifesi, o bile şüpheli, Bağdat ve civarına hükmedebiliyordu. Bu bakımdan yazar bir harita çizip te Tuğrul Bey Bağdat'a geldiği zaman Abbasiler nerelere hükmediyordu gösterirse, diğer basımlarda, kısmet olursa, bundan memnuniyetle yararlanırsınız. Yazar s. 163'ün son satırında, "Aynı dinden olan Ermeniler ve Rumlar birbirlerinin can düşmanıydılar" ifadesini kullanarak 40 no'lu notta bizim kitabımızı zikrediyor. Ancak kitabımızda s. 97'de böyle bir bilgi yoktur.

Öte yandan yazar Malazgirt Savaşı'yla ilgili yorumlarda bulunurken şöyle diyor (s. 162), "Bazı yapıtlarda sözü edilen Ermeniler'in savaştan çekilmesine C. Cahen tarafından değinilmemektedir. Bununla ilgili olarak verdiği notta bizim ders kitabını zikrediyor. Bu olayı Cahen belirtmiyor ama O. Turan Süryani Mihael'e dayanarak zikrediyor (Bk. *Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti*, Ankara 1965, s. 130. Ayrıca bk. *Süryani Patrik Mihailin Vakainamesi, İkinci kısım (1042-1195)*, Türkçeye çeviren: Hrant D. Andreasyan 1944 (TTK Kütüphanesi basılmamış nüsha, s. 26). Yine s. 165 not. 45'te kitabımız geçiyor ve burada Malazgirt Savaşı'nda Alparslan'ın atının kuyruğunu bağlamasını Şamanist bir kökeni bulunduğu şeklinde yazdığımız belirtiliyor. Zikri geçen sayfada bu geleneğin Şamanist kökenli olduğu hususunda bir ifademiz yoktur. S. 166'da okul kitaplarında görülen 1071-1922 bağlantısı tenkit edilerek şöyle deniyor, "Alışılmadık bir biçimde oluşturulmuş bir okul söylemiyle karşı karşıyayız, çünkü öykü sık sık Mustafa Kemal'e göndermekle kesiliyor..". Ancak daha önce söylediğimiz gibi bu bağlantular tarihimiz için gereklidir, müfredat programına ve Atatürk ilkeleri ile ilgili öğretim esasları genelgesine uygun olarak yapılmaktadır.

Yazar, s. 168-169'da "...Oysa ders kitaplarındaki çeşitli cümlelerden Türklerin Anadolu'da kendine bir sığınak buldukları, uzun yolculuklar sonrasında bir tür vaat edilmiş ülkeye eriştikleri anlamı çıkmaktadır" ifadesiyle Türkleri Yahudiler ile bir tutmaktadır. Ancak, Türkler Orta Asya'dan itibaren çeşitli devletler kurmuşlar, C. Cahen'in ifadesiyle, siyasi egemenlikleri altına aldıkları ülkelerden farklı olarak Anadolu'ya yerleşmişlerdir. Bu bakımdan ders kitaplarında Anadolu'nun fethi ve burasını yurt edinmesiyle ilgili yazılar hiçbir şekilde yazarın yukardaki görüşünü aksettirmemektedir.

Yazar (s. 179) yine Kemalist girdilere karşıdır ve 1980'den sonra Atatürk'e yönelik kişi tapınıcı güçlenmiştir, "Ancak 1980'den sonra getirilen rejim Atatürk'e yönelik *kişi tapınıcı* güçlendirirken, dini ifade biçimlerine ve özellikle dini eğitime daha geniş bir özgürlük de getirmiştir. Tarihsel anlamda *Atatürk kültü* dış cepheyi ayakta tutmakta, rejimin sürekliliği görüntüsü çizmekte, rejime meşruiyet kazandırmaktadır".

Bu bölümde üçüncü alt başlık, III. Kemalist Olmayan Bir Kimlik Olayı: Fetih (s. 180-196)'dir. Yazar kanaatimce ders kitaplarında sözü geçen fetih kelimesinden, nem kapmaktadır. Bu nedenle yukardaki başlığı kullanmıştır. Ayrıca "...Fetih sözcüğünün bu kadar düzenli kullanılmasının Osmanlı tarihine idealist ve fazla Müslüman bir bakıştan kaynaklandığı söylenebilir" (s. 179) diyor ve kelimenin dini bir anlam taşıdığını belirtiyor. Yazar (s. 182-183) Ayasofya'nın müze yapılmasına değindikten sonra gereksiz olarak ders kitaplarının dışındaki konulara girerek devam ediyor, "Avrupa'da... camilerin çoğuna Fatih adı verilmektedir. Bu isim, İstanbul fatihi II. Mehmet'e gönderme yapmakta, ama bu olayın da ötesinde İslam'ın zaferini çağrıştırmaktadır." Öte yandan Fetih için, "Türkiye'de resmî anma töreni yapılmamaktadır ifadesi de (s. 184) doğru değildir. Her yıl İstanbul'da resmî törenler düzenlenmektedir. Yazar'a göre (s. 185, 188), okul kitapları yazarlarının fetih konusundaki fikirleri şöyle özetlenebilir; "İstanbul'un alınması Müslüman bakış açısından... bir iman eylemidir. Türkler kendilerini, İslam'ın başına geçip mücadeleyi yürütenler olarak görmeyi sürdürmelidirler". Burada yazar tarafından, Türklerin Müslümanları yönetmesi hayali yineleniyor.

Yazar'ın (s. 185) A. Tehlikesiz Zafer başlığıyla sunduğu fetihle ilgili yorumları da dikkati çekmektedir! Bunlardan birine göre, "Konstantinopolis'in alınışında hiçbir kahramanlık yoktur. Kahramanlık unsuru daha çok, Hıristiyanlığın geri kalanınca kaderine terk edilen, kuşatılanlar tarafından. Uzun süredir can çekişen bir imparatorluğun son kalıntısı olan bir kente... askeri ve siyasi güç arasındaki eşit olmayan bir mücadele söz konusudur (not. 93 Kuşatılanların 7-8 bin askerine karşılık, sultanın ordusu yaklaşık 150 bin kişiydi)."

Büyük kısmın son bölümü, IV. Sonuç (s. 196-197)'la bitiyor. Burada zikredilen hususlarda yazar yine yanılmaktadır, "Bu nedenle sonuçlarımız, yayıncıların (yazarlar ve onların arkasında Bakanlık, Devlet ve aynı zamanda tüm kültür ve tarih yazımı aygıtı) niyetlerini tanımlamakla sınırlanmıştır; yapabildiğimiz gözlemler, Türk halkının gerçek ortak belleğine değil, yayıncıların oluşturmaya çalıştıkları ortak belleğe yöneliktir". Ancak okul kitapları yazımında, özel yayın evleri ve yazarların uyması gereken bazı zorunluluklar olduğunu yazar yine unutmuş görünmektedir.

III. Büyük kısım, "Rakipler ve Düşmanlar" başlığı altındadır (s. 201-313). Bu kısımda yer alan Yedinci bölümün başlığı ise; Arapların ve İslamiyetin Görüntüsü (s. 201-242)'dür. Bu bölümdeki birinci alt başlık ise I. Türkler Gelmeden Önce İslam: Arapların Geçmişi (s. 203-231) şeklindedir. Yazar, okul kitaplarındaki İslam tarihini incelerken bu bölümde vardığı sonuçlardan biri şöyledir (s. 202-3), "Okul söyleminin değişmeyen özelliklerinden biri, geçmiş örneklerle dayanarak, Türklerin Müslüman dünyanın yönetimine en uygun aday olduklarını kanıtlamaya çalışmaktır... Türklerle doğrudan ilişkiye girdikleri dönemlerde... Arap kimliği artık ortadan silinmektedir... Tarihsel anlatımın yönlendirilmesinde Türk-Arap ilişkileri iki açıdan ilginçtir. Bir yandan, bir halkın diğer bir halkın tarihini sahiplenme derecesi üzerinde insanı düşündürmektedir." Yukarda da belirttiğimiz üzere Türkiye Cumhuriyeti'nin Müslüman dünyasını yönetmek gibi bir düşüncesi olmamıştır ve bu ham bir hayalden öteye gidemez. Ayrıca Türkler Arap tarihine neden sahip olmak istesin? Ancak okul kitapları Türklerin Araplarla olan ilişkileri derecesinde olaylardan bahsetmektedir. Yazarın Abbasi tarihini ve ondan sonraki vukuatı dikkatle incelemesi gerekir.

Öte yandan yazar (s. 206-207) ilgi çekici yorumlarına devam ediyor, tarih kitaplarında Cahiliye devri Arap toplumundaki kadınların durumlarına karşı eski Türk toplumlarında kadının konumunun yüceltiildiğini ima ederek durumun, "Kemalist niyetler taşımasa da, Kemalist tarih bakışına hizmet etmekte ve Arapların yabancılaştırılmasını güçlendirmektedir" demektedir. Yedinci bölümün ikinci alt başlığı, "Buluşma: İslamiyete Geçiş ve Bunun Nedenleri" (s. 217-

231) şeklindedir. Bu kısımda okul kitaplarına göre; Türklerin İslam dinini kabulü, Emeviler ve Abbasiler, Araplar ve Türkler, Türklerin İslam'a hizmetleri inceleniyor. III. kısımın başlığı Kimlik İnkârı (s. 231-242)'dir. Yazar burada tarih kitaplarında niçin Arap tarihinin söz konusu edilmediğini yorumluyor. Bu kısımda vardığı sonuçlardan birisi şudur, "... İki halk çok uzun süre öylesine iç içe yaşamıştır ki, Türkler onları yabancı ya da komşu gibi görmemektedirler. Kaynaşma öyle güçlüdür ki, insan fazla alıştığı bir varlığı fark etmezse, Araplar da öyle hiç algılanmamaktadır. Komşu olarak Arap (Günümüz Arap devletleri), düşman olarak Arap (1916) kökten yabancı gözükmemektedirler..".

Sekizinci Bölüm, Türkiye'nin Yeraltı: Anadolu (s. 243-305) başlığı ile son buluyor. Yazar bu bölümde daha önce söylediklerini tekrarlıyor, "Anadolu'ya geri çekilme 20. yüzyılda gerçekleşince, ötekilik sorunları duyulmadık bir şiddetle gündeme gelir; çünkü bir önceki yüzyılda doğan milliyetçilikler de bu ateşi körüklemektedir. Kitlesele Ermeni katliamları, toplu nüfus değişimleri bu sürecin en dramatik sonuçlarıdır". Öte yandan yazara göre 1993'e kadar ders kitaplarında Anadolu sözcüğüne Türkiye'den daha çok yer veriliyordu. Türkiye sözcüğünün kullanılması, "Bu, topraklar üstünde yaşayan halk arasında, en azından sözcükler düzeyinde, ayırımı yaptırdığını ortaya koyan bir özelliktir" (s. 245). Yazar, Türkiye'deki Alevî vatandaşlardan ve Kürt sorunundan söz ederek kanaatimizce bir ölçüde siyaset yapıyor ve bu durum Türkiye'de "...Türk kimliği konusunda ne denli katı bir anlayış olduğunu ortaya koymaktadır (s. 246)... Oysa, bu açıdan Türkiye'dekilere tamamen zıt olan İran ders kitaplarında, ülkedeki farklı etnik gruplar dikkate alınmaktadır". Acaba yazar İran'daki gerçek durumu ve etnik gruplara nasıl davranıldığını bilerek mi bu ifadeyi kullanıyor? Hâlen İran'da etnik gruplar ve özellikle Türklere çifte standart uygulanmaktadır (Bk. 12.10.1998 tarihli *Hürriyet Gazetesi*, s. 22).

Sekizinci bölümde birinci alt başlık I. Balkanlar: Öykü İçinde Ayrı bir Ders (s. 246-254) şeklindedir. Bu kısım A- Rumeli'ye Geçiş (s. 246-250), B- Balkanların Aşama Aşama Elden Çıkması: Kodlanmış Bir Süreç (s. 250-254) başlıkları içinde inceleniyor. Bölümün ikinci alt başlığı II. Anadolu Geri Mevziinin Kutsallaştırılması (s. 254-261)'dir. Buradaki başlıklar ise A- Yabancı Anıtlar, Türkleştirilmiş Yer Adları (s. 255-257), B- Kanla Kutsanan Anadolu: Çanakkale Savaşı olarak karşımıza çıkıyor. Yazar, Rum ve Ermeni yer isimlerinin Türkçeleştirilmesine karşıdır. Ayrıca okul kitaplarındaki Çanakkale Savaşı'nın incelenmesi sırasında kitapta şu cümlelere yer veriliyor (s. 260), "Çanakkale artık Kemalist destan içine girmiştir... Kutsallaştırma eğilimi, 1980 darbesinden sonra *Kemalist tapının* güçlendirilmesiyle koşutluk göstermekte ve bu gelişim 1993'te henüz sürmektedir".

Sekizinci bölümün üçüncü alt başlığı bir soru şeklindedir. III. Anadolu'nun Geçmişi Nasıl Ulusal Bir Geçmiş Haline Getirilebilir? (s. 261-274). Bu kısımda da karşımıza çıkan başlıklardan biri A. Anadoluçuluk (s. 262-267)'dur. Anadoluçuluk konusunda Halikarnas Balıkcısı ile Sabahattin Eyüboğlu'nun fikirleri açıklanmaktadır. Yazara göre, "Anadoluçuların" görüşü şu fikri öne sürmektedir, "Biz-çeşitli kimlikler altında- ezelden beri buradayız: sapırılarak Grek kültürü denen kültürü biz ürettik, bu kültür aslında Anadolu'ya aittir; tüm dünyanın Grek kültürü karşısında duyduğu hayranlık aslında bize yönelmelidir" (s. 267). İkinci kısım başlığı ise, B- Anadoluçuluğun Bir Başka Biçimi: Turgut Özal'ın *Türkiye Avrupa*'da kitabı (s. 268-274)'dır. Yazara göre, "Bu kitabın Turgut Özal'ın kendisi tarafından yazılıp yazılmadığı bizim için pek önemli değildir, (burada) bir propaganda yazısı olarak da düşünülebilecek, dışa yönelik resmi bir söylem söz konusudur... Özal kitabı Türklerin Anadolu'da kökleşmiş bir halk olduğunu ve Avrupa uygarlığını niteleyen şeyin Yunanistan'da değil Anadolu'da olduğunu göstermeye çalışıyordu. Yazar'ın bu konudaki görüşleri şöyle özetlenebilir; Anadoluçuluk yandaşları yaklaşımlarını, tarihsel anlatıya uymayan bir sözel yöntem üzerine kurmuşlardır (s. 273)". Ayrıca yine ya-

zara göre, Yunan ve ikibin yıllık Ermeni kültüründen de bahsedilmemesi Anadolucuların eksik yönlerinden biridir.

Sevizinci bölümün dördüncü alt başlığı, IV. Hititler, İyonlar, Yunanlılar ve Bizanslılar (s. 274-305) şeklindedir. Daha sonra eserde bazı küçük başlıklara yer veriliyor. Bunlar; A- Yunanlıların öncelleri (s. 274-277), B- Anlatımda Eski Yunan'ın Yeri (s. 277-284), C- Bizans (s. 284-289) olarak karşımıza çıkıyor. Yazar'a göre (s. 282), Türk tarihçiler klâsik Antikçağ'a yönelik Grek-Avrupa bakışının yerine, birkaç yıl boyunca İyonya'yı da içine alan ve onu daha doğulu uygarlıklara, özellikle de Hititlere yaklaştırmaya çalışan bir Anadolu kavramı üzerinde durmaktadırlar, yani Yunan tarihini ihmal etmektedirler. Yazar s. 285'te belki de bir konuya doğru olarak parmak basıyor ve Yeni müfredat programında Bizans tarihine az yer verilmesinden şikâyet ediyor. Ancak kitaplarda Türk tarihini ilgilendirdiği kadarıyla Bizans zaten anlatılmaktadır. Buna rağmen yazar, "özetle, Bizans mirası resmi tarih tarafından açıkça reddedilmektedir" görüşünü ileri sürüyor.

Sevizinci bölümün son başlığı V-Ermeniler (s. 289-305) ile ilgilidir. Yazar burada, "Tarih dersi kitaplarının Ermenistan'ı, Ermeniler'i, 1894-1915 olaylarını işleme-ya da işlememe-biçimi, sorunun ne denli yakıcı olduğunu ortaya koymaktadır" diyerek Ermeni sorununu söz konusu ediyor ve tarih kitaplarında Ermeniler ve Ermenistan'a yeterince yer verilmemesinden şikâyetçidir. Nitekim bizim kitabımızdaki bilgileri de (s. 295) yeterli bulmamaktadır. Yazara göre, 12-13. yüzyıllar Anadolu Tarihi içindeki Ermeni varlığı, kısa düşündürdü bu birkaç değinmeye indirgenmiştir. Ancak müfredat programı okul kitaplarında teferruata yer verilmesini engellemektedir. Ayrıca Anadolu'nun ortaçağ tarihiyle ilgili olayları ancak Türkiye Selçuklu Devleti içinde ifadesini bulmaktadır. Türk toplumunun reddedilemeyecek çok geniş ve tüm kültürlerle etkin bir tarihi olduğundan saati ve programı kısıtlı bir kitapta "Ötekiler"e ancak bu kadar yer verilebilmiştir.

Eserin metni Sonuç (s. 306-313) kısmıyla bitmektedir. Yazara göre tarih kitaplarında karşımıza çıkan ideolojilerden biri Kemalist ideolojidir. İkinci ise Türk-İslam sentezidir ve "Özetle okul tarih söyleminin artık laik olmadığı söylenebilir" (s. 309). Etienne Copeaux kitabını şöyle sona erdiriyor (s. 313), "...Sonuçta, "hümanist" parantez bir kenara bırakılacak olursa, bu tarih yazımı eğilimleri dünyanın Batılılaştırılmasına karşı, Batı'nın Türk dünyasını sömürgeleştirdiği ya da parçaladığı tarihsel anda gün yüzüne çıkmış bir tepki olarak yorumlanabilir".

Belki de yazarın son cümlesi onun Atatürk'e neden karşı olduğunu açıklamaktadır. Çünkü Atatürk Millî mücadelede başarı kazanmasaydı, bir batı devleti sayılan Rusya geçmişte Asya'daki Türkleri nasıl sömürgeleştirdiyse, Batı da Türkiye'ye aynısını yapmış olacaktı. Eser, kaynaklar (s. 315-331) ve Dizin (s. 333-341) kısımlarıyla sona ermektedir.

Etienne Copeaux'nun tarih ders kitaplarının yazımıyla ilgili eserini genelde bizi ilgilendiren kısımlarını cevaplandırarak tanıtmaya çalıştık. Ancak yazarın s. 168-169'daki ifadesi ile, Atatürk'ün Gençliğe hitabesinin anlaşılmadığı (s. 97) yönündeki değerlendirmeleri üzerine son bir-iki cümle daha söylemek zorunluluğu vardır.

Türkler tarih boyunca çok çeşitli coğrafyalarda -Fransızların aksine- yüzden fazla devlet kurmuş bir millettir. Türklerin bu kabiliyeti ne önceki zamanlardaki toplum yapısıyla ne de Yahudiler örneğindeki gibi vatansız millet niteliğiyle bağdaşmaz. Elbette yazarın tespit ettiği gibi, Türkler bir başka topraktan da kovulmuş değillerdir. Zira Türkler eskiçağlardan beri ulaşabildikleri ya da İslâmdan sonra fethettikleri hangi toprak parçası olursa olsun, orayı yurt olarak benimseme özelliğine ya da yapısına sahip bir millettir. Bu bakımdan aslında mesele yazarın yukarıda zikrettiğimiz yorumu değildir. Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun mevcut sınırları içinde

Türklerin zaten başka bir ülke ya da devletten sığınak aramak gibi ihtiyaçları yoktur. Ortaçağ içindeki şartları da dikkate alırsak, öyle anlaşılıyorki, 1071 Malazgirt Savaşı'nın Türk tarihinde Anadolu (Türkiye) dönemini açışı XI. yüzyıldan beri bauluların hazmedemediği bir konu olmaktadır. Nitekim Haçlı Seferlerinin sebeplerinden biri de budur. Yazarın ve onun gibi düşününlerin burada bilmesi gereken husus, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde okutulan Tarih derslerinde önemli nokta şudur, bizim için bugünkü topraklarımız dışında bir vatan düşünülmemektedir. Bu sınırlar içinde geçmişimize bakarsak, elbette Anadolu Türklerin son yurdudur. Türkler XI. yüzyıldan itibaren bu toprakların sahibi olmuştur ve bundan sonra da olacaktır. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti Türklerin son olarak devlet kurduğu bu coğrafyada yer almaktadır. Anadolu Türklerin çaresiz sığındıkları bir yer değil, tarihe mal olmuş olayların doğal seyri içinde vatan olmuş bir yerdir. Üzerinde yaşadığımız bu topraklarda kurduğumuz Türkiye Cumhuriyeti de elbette Atatürk'ün emanetidir.

Her ülkenin siyasi, sosyal, ekonomik ve stratejik konumları farklıdır. Türklerin tarihi kaderi, her zaman sahip oldukları yurtlarının dış tehditlere maruz kalması, bu etkiyle de bölünmesi ve yıkılması olmuştur. Bu durum bir Fransız için yadırganabilir. Değerlendirme Fransa'dan kuşbakışı bakılarak veya ön fikirle yazıldığı gibi değildir. Bugün Türkiye'de şartlar ve gerçek son derecede farklıdır. Bu durumda yazarın amacının ne olduğu anlaşılmalıdır? Yoksa gayesi Türkiye'yi bölmek ve Sevr'i yeniden hortlatmak mıdır?

Eserin neredeyse her satırında bir ima, Atatürk'ü, Türkleri ve Türkiye'yi yerici ifadeler bulunduğundan tam olarak incelenmesi belki de ayrı bir kitabın yazılmasını gerektirecek kadar geniş olabilir. Yazar bazı gerçekleri ortaya koysa da kitabında tarafsız değildir. Kemalist tarih yazımına karşıdır. Ayrıca Atatürk sevgisini ve Atatürkçülüğü *kült* ve *tapınc* kelimeleriyle ifade etmesi üzücüdür. Etienne Copeaux zaman zaman tek bir yazarı örnek göstererek genelleme yapmaktadır. Yine tarihçi olmayan Halikarnas Balıkcısı, Sabahattin Eyüboğlu, Ahmet Ercilasun ve Turgut Özal gibi yazarların eserlerini kitabına almıştır. Yazar kitabında "Ötekiler" dediği Arap, Yunan ve Ermeniler'e tarih kitaplarında yeterli ölçüde yer verilmediğini devamlı olarak işleyerek tarafsız olmadığını bir kere daha göstermektedir. Eserin bu Türkçe çevirisi zaman zaman bozuk ve anlaşılmasız cümleler ihtiva etmektedir. Son olarak aklımıza şöyle bir soru geliyor, acaba bazıları Atatürk'e karşı olan duygularını ve kendilerinin söyleyemediklerini Etienne Copeaux'ya mı söylüyorlar?

ERDOĞAN MERÇİL

